

Lőrinczi Dénes

HADAKOZÓ SZÉKELYEK

*„Nem mondom én: előre székelyek!
Előre mentek úgyis, hős fiúk;
Ottan kíván harcolni mindegyik,
Hol a csata legrémesebben zúg.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.”*
(Petőfi Sándor: *A székelyek*)

Szépvíz Önkormányzata és a Szépvízért Egyesület 2016-ban egy olyan hadtörténeti kiállítás kivitelezését kezdeményezte Szépvízen, amely a székelység katonai múltját, pontosabban a Gyimesi-szorosnál teljesített több évszázados határőrszerepét mutatja be. De tovább is mentek ennél, 2018-ban megjelentették az e témáról szóló könyvet.¹

Az alcím *Csíkszék és a Gyimesek vidéke*, de a kétéves kutatómunka nyomán létrejött kötet betekintést nyújt a teljes székelység katonai múltjába. A székelység határőrszerepéről már eddig is jelentek meg művek, a mostani könyv különlegességét az adja, hogy hadtörténeti szempontból közelít a témához.

A 406 oldalas tanulmánykötetben a szerzők mítoszokat is rombolva igyekeznek az Árpád-kortól egészen a 20. századi világháborúig képet nyújtani az itt történekről. A könyv szerkesztőjeként és az egyik tanulmány társszerzőjeként Nagy József hadtörténész a kötet előszavában erről így ír: „A székely történeti önképben hangsúlyos a katonáskodás múltja, azonban a történettudomány adós ennek átfogó feltárással, ezért a helyi közösség emékezetében mítoszok uralják a katonáskodás történetét.” (11.)

A könyv első tanulmánya az Árpád-kortól a Hunyadiak időszakáig ismerteti a székelység katonai szerepét a Magyar Királyságban. Ladó Árpád Gellért – konkrét források hiányában – tanulmányában gyakran feltételezésekre szorult. A korabeli székely fegyverviselést összeveti a

¹ Szerk. Nagy József: *A határvédelem évszázadai Székelyföldön. Csíkszék és a Gyimesek vidéke*. Szépvíz, 2018.

kor európai fegyverviselési szokásaival. Figyelmet fordít a támadó és védőfegyverek részletes bemutatására, annak helyi, székelyföldi vonatkozásaira. A fegyverek megismertetéséhez számos illusztrációt használ, székelyföldi Árpád-kori templomok freskóit és a környéken fellelt régészeti leleteket hozva segítségül. A honfoglalás idejében használt székely-magyar fegyverzet fokozatosan kiegészült, átalakult és idomult az Európában használatos fegyvernemekhez. A honfoglalástól a Mohácsig terjedő székely évszázadok áttekintését a fiatal történész a következő konklúzióval zárja: „Katonai szolgálatuk jellege szorosan összefüggött katonai segédnépi eredetükkel. Így az ősi sztyeppei könnyűlovas harcmódor maradványainak őrzői voltak a középkor évszázadai során, annak ellenére, hogy egyes nyugati viseletbeli és fegyverzetbeli elemek átvételét nem kerülhették el. [...] Viseletük, fegyverzetük a harctéri igények alapján alakult, mígnem az Erdélyi Fejedelemség kialakulásának korára a könnyűfegyverzetű katonaság formájában állapotodott meg” (73.).

A következő, szintén a középkort vizsgáló fejezetben² Botár István kiemeli, hogy a középkori Magyar Királyságban, kivált annak keleti, csíki határvidékén nem lelhetők fel a kort jellemző védelmi vonalak (mint például a gyeplő nyomai), sem a határvédelmi várak maradványai. Következésképpen nem lehettek nagyobb határt védő ütközetek a csíki szorosokban a középkor általa vizsgált időszakában. A Csíki-medencében nem voltak jelentősebb, gazdagabb városok, mint ahogy a Radnai-hágón túl Beszterce vagy az Ojtozi-szoroson át Brassó. A régész a komolyabb határvédelmi vonal hiányát azzal indokolja, hogy az általa vizsgált Csíki-medence valószínűleg nem számított a legforgalmasabb, legjelentősebb útvonalak közé. Cáfolja azt a köztudatban élő hiedelmet, mely szerint Csíkon keresztül nagyobb ellenséges invázió törhetett volna be valamikor Erdélybe. Kitér arra is, hogy „Csíki viszonylag magas számban fordulnak elő lovas hadifelszereléshez köthető leletek.”³ Értekezésében leszögezi, hogy az általa vizsgált 1562-ig terjedő időszakban a csíki székelyek katonai szerepe nem annyira a szűk átjárók és a hágók ellenőrzésére volt, mint inkább a király vagy éppen

2 Botár István: *Szépvíz a középkorban. Csíkszentmiklós megyéjének középkori történeti vázlatja 1562-ig.*

3 Egy korábbi munkájának eredményeire hivatkozik. Botár István: *A Csíki medence középkori településtörténete.* (Doktori értekezés)

a fejedelem számára a mobilis katonai seregrész folyamatos készenlétben tartása.

Hogy melyek voltak a kisebb-nagyobb átkelőhelyek, szorosok a Keleti-Kárpátokban, amelyek érintették a csíki székelyeket, részletesen bemutatja Botár István. Munkája második része a középkori településtörténet helyi feltárásaira fókuszál, hogy egyáltalán mióta léteztek az első települések.

A harmadik tanulmány B. Szabó János kutatási eredményeit tartalmazza az 1526–1709 közötti időszakra vonatkozóan *A székelyek katonai szerepe Erdélyben a mohácsi csatától a Habsburg-uralom megszüлдüléséig* címmel. 1557 után Erdélyben a székelyek határvédő szerepe átalakult, feladatuk a „belső” határok védelme lett. A székelyeknek a szultán utasítására – Erdély akkor függőségben lévén az Oszmán Birodalomtól – gyakran büntető hadjáratokat kellett indítaniuk a szomszédos román vajdaságokba. (104.) Néha ez fordítva is működött. A székelyek katonai szerepe a királyi Magyarország három részre szakadása után lényegében a moldvai és a havasalföldi trónviszályok rendezésében, illetve az erdélyi fejedelmek kisebb egyéni akcióiban „fulladt ki”. A korszak fejedelmei és hadvezérei a székelység lojalitását mindvégig kiváltságos jogaik betartásának vagy helyreállításának ígéretével igyekeztek biztosítani.

A kora újkori székely hadszervezet hattyúdala című alfejezetben a történész B. Szabó János a székely katonai erő „végső” kifulladását, kimerülését követi nyomon a 16–17. századokban. Harcerejüket a magyar királyok, erdélyi fejedelmek, oszmán és osztrák katonai követelések, majd II. Rákóczi Ferenc szabadságharca felemésztette. A 18. századra a „székelység fegyveres ereje már csupán árnyéka volt egykori önmagának.” (122.) A Rákóczi-szabadságharc a székelység számára 1708 februárjában véget ért, amikor a felcsíkiak hűségesküt tettek Lipót osztrák császárnak és magyar királynak Mádéfalván.⁴ A történelmi eseményekben gazdag tanulmány érinti a Csíkszék és a Gyimesek vidékén kívül eső székely területek sorsát is.

A következő fejezetben a 18–19. századi székely határörvidék történetét ismerteti Csikány Tamás. A székelység meghatározó tragikus

4 A könyvben a település Mádéfalvaként szerepel. (127.)

eseménye a 18. században a madéfalvi veszedelem (1764)⁵ volt. A dicstelen katonai megtorlás előzményei és következményei kerülnek ismertetésre. A Habsburg-birodalom érdeke kizárta, hogy meghagyják a székely közösség korábbi, különutas kollektív szabadságjogát.

Az erőszakos császári katonai fellépés után, 1764. március 24-én szentesítette Mária Terézia a 66 pontban szabályozó határőrszervezés „első rendtartását”. Arról is olvashatunk, hogy a határőröknek milyen korlátok között volt rendfenntartó szerepe, valamint hogy az öröklésnél mit jelentett a „fiúleány” megoldás (163–164.). A székely határőrezredek bekerültek a Habsburg-birodalom katonai határőrvidékének vérkeringésébe, annak szerves részeként működtek, és más határvédő vidékekkel azonos modernizálásban, tagolásban részesültek. Mindezek ellenére a 18. század derekán bekövetkezett társadalmi változások következtében voltak, akik a kirótt terheket nem tudták teljesíteni, ezért sokan „elcsángáltak” a Kárpátokon túli román területekre.

A madéfalvi veszedelem után az osztrákok megalakítanak 2 gyalog- és 1 huszárezredet a határőrvidék szolgálatára, amely az 1851-es felszámolásáig ellátta a térség belpolitikai rendfenntartását és Erdély dél-keleti határvédelmét. Megtudjuk, hogyan és milyen célból telepítettek be románokat a tömbmagyar székely falvak közé.

Csikány tanulmánya záróakkordjaként az 1848–49-es szabadságharcban részt vevő székely határőrezredek katonai szerepvállalását ismergeti. Érdekes az is, hogy a székely katonák napóleoni háborúkban való vívőkedéseik sokáig példaértékűek voltak, majd a 19. század derekától a feledés útvesztőibe kerültek.

Gottfried Barna munkája már nem kimondottan a székelység katonai szerepvállalására, hanem a térség első világháborús hadi eseményeire összpontosít. Az osztrák–magyar kiegyezést (1867) követően felállított új határvédelmi szervek ismertetése után az olvasó az első világháború helyi eseményeibe csöppen, a levéltári és a nemzetközi szakirodalom felhasználásával a hadi cselekmények részletes leírásával találkozhat. A térképek és a lábjegyzetek a laikusok számára is értelmezhetőbbé tesznek egy-egy történést, hadműveletet, kifejezést, személyiséget. Az információkban és illusztrációkban gazdag fejezet a Székely Hadosztály

5 A székely határőrezred szervezését és a madéfalvi veszedelmet több történész feldolgozta, mint például Szádeczky-Kardoss Lajos, Teleki Domokos, Jakab Elek, Egyed Akos. Az írók közül Nyíró József örökítette meg.

1919-es tevékenységével zárul. Megjegyzendő, hogy a két világháború csíki és gyimesi eseményeinek jobb megismeréséhez a könyv szerkesztője és szerzője, Nagy József mindvégig közreműködött az újabb vagy már korábbi kutatási eredményeivel.

Illésfalvi Péter és Nagy József közös tanulmánya a II. bécsi döntés (1940) csíki és gyimesi eseményeit taglalja. Nagy József még a 2010-es évek első felében interjúkat készített a második világháborút túlélő öregbakákkal. Az egyszerű bakák visszaemlékezésein keresztül az olvasó szemléletes képet kap a második világháborús katonaelet, a vészterhes időszak eseményeiből. A fejezetet korabeli fotók illusztrálják. Az interjúknak és a fennmaradt naplónak köszönhetően külön fejezetben megismerhetők „az 1944. évi harcok a Gyimesek és Felcsík térségében”. Szó esik a háborús tapasztalatok mellett a katonák hangulatáról és azokról a dolgokról is, amelyek a korabeli hivatalos jelentésekből kimaradtak, nem jelenhettek meg.

Zárófejezetként Horváth Alpár jelen- és jövőépítési célokat megfogalmazó *Határhelyzetek és kulturális törésvonalak a turizmus szolgálatában* című írása olvasható. A megbékélés politikájára kiváló példák lehetnek az első világháború harci állás-maradványain felállított francia–német, olasz–szlovén emlékhelyek, amelyek napjainkban a békés együttélésre emlékeztetnek, turisztikai látványosságként is működnek, és kegyeleti szereppel is bírnak.

A monográfia főszereplői az egykori „nyakas” székely katonák. Hogyan maradt meg szélesebb körben az utókor emlékezetében a katonáskodó székely? A kérdésre a szerzők közül egyedül Csikány Tamás tér ki, ő fogalmazza meg, hogy a szülőföldjüktől gyakran távol, „megszervezett ezredekben megbízhatóan, sokszor hősiiesen, az elvárható módon, vagy még annál is többet téve szolgáltak.” A hadjáratok nehézségei ellenére „sokszor szinte értetlenül állunk azon kérdés előtt, hogy vajon ki, mi készítetett embereket arra, hogy olyan tetteket hajtsanak végre, amelyeket igazán nem is várnak tőlük, amikor semmilyen személyes vagy közösségi érdek nem fűződik a háború vagy akár egy ütközet megnyeréséhez.” (194.) A hősiesség kiállást általánosan a bajtársiassággal magyarázza a történész. „Az összetartozás büszkeségét, a közös és »rég jó« hírnév őrzését, öregbítését” kellett védeni, lévén a székelység öntudatos és múltjára büszke népcsoport.

